

## Okul Bahçelerinin Oyun Alanı Olarak Değeri: Düzce Kenti Örneği

### Value of School Garden as Playgrounds: The Example of Düzce City

 Aybike Ayfer KARADAĞ<sup>1</sup>,  Serap MUTLU<sup>1</sup>,  Şerife SAYIN<sup>1</sup>

#### Özet

Oyun, çocuğun beden, zihin, psikoloji ve sosyal açıdan sağlıklı gelişebilmesini sağlayan temel bileşenlerden biridir. Okul bahçeleri ise çocukların ders aralarında arkadaşlarıyla zaman geçirdiği önemli bir oyun alanıdır. Bu çalışmada, Düzce kentinde yer alan 29 adet okul bahçesinin, oyun alanı niteliği değerlendirilmiştir. Çalışma; veri toplama, değerlendirme ve bulguları ortaya koyma, sonuç ve öneri geliştirme aşamalarından oluşmaktadır. Değerlendirme aşamasında literatür bilgileri ve mevzuat referans alınmıştır. Bulgular; çalışmaya konu olan okul bahçelerinin, oyun faaliyetleri açısından yetersiz olduğunu göstermiştir. Ayrıca güvenliği tehdit eden bazı durumlar tespit edilmiştir. Sonuç olarak, okul bahçelerinin, etkili bir oyun alanı olması ve mevcut sorunların çözülmesi için bazı öneriler getirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Okul bahçesi, oyun, oyun alanı, okul bahçesi tasarımı.

#### Abstract

The game; it is one of the basic components that enable the child to develop physically, mentally, psychologically and socially. School gardens are an important playground where children spend time with their friends between classes. In this study, the quality of playgrounds of 29 school gardens in the city of Düzce was evaluated. Study; it consists of data collection, evaluation and presenting findings, and developing conclusions and suggestions. During the evaluation phase, literature information and legislation were taken as reference. Results; it has been shown that the school gardens, which are the subject of the study, are insufficient in terms of play activities. In addition, some situations that threaten security have been identified. As a result, some suggestions have been made for school gardens to be an effective playground and to solve existing problems.

**Key words:** School garden, play, playground, school garden design

## 1. Giriş

Çocuk ve oyun bir bütünün parçaları gibidir. Bu nedenledir ki oyun çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Türkan, 2009; Yılmaz, 2010). Oyun Yörükoğlu (2010)'nda belirtildiği gibi; çocuğun sağlıklı zihinsel-fiziksel-sosyal gelişimi için başlıca bileşen olup, çocuğun yaparken öğrendiği, sosyal ve fiziksel çevreyle uzlaştığı, dünyaya uyum sağlamada kullandığı önemli bir araçtır (Türkan ve Önder, 2011). Bu bağlamda farklı gelişim dönemlerinde, farklı oyun ve oyun araçları ile yapılan her aktivite çocuk gelişiminde önemlidir (Turgut ve Yılmaz, 2010). Çocuk oyunla; dünyayı tanıma, kişisel değerlerini

Geliş Tarihi:..., Düzeltme Tarihi:..., Kabul Tarihi:...

Adres: <sup>1</sup>Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

E-mail: ayferkaradag@duzce.edu.tr

[Yazar talebi doğrultusunda, dergimizin Cilt 8, Sayı 2'de yayımlanmış olan makalesine istinaden bazı hatalar olduğu söz edilerek bu makalenin düzeltme makalesi olarak basılması uygun görülmüştür.]

oluşturma, kimliğini ortaya koyma ve kendini yaşama fırsatı bulmaktadır. Çocuk oyunla bütünleşmiş hayatında öz benliğini kazanır (Bulut ve Kılıçaslan, 2009).

Çocuk oyun için tasarlanan ya da tasarlanmayan birçok alanda oyun geliştirebilmektedir. Okul bahçeleri; ders aralarında oyun için kullanılan, tasarıma sahip alanlara örnektir. Temelde okul, insan yaşamındaki en önemli etkinlik olan eğitimin-öğretim sürecinin verildiği alanlardır. Bu nedenle de tüm detaylarının iyi tasarlanması gerekmektedir.

Çocuk, oyun süresince, Tekkaya'nın (2001) belirtildiği gibi 12 farklı aktiviteyi yerine getirmektedir. Bunlar, amaçsız vücut dinlendirme, amaçlı vücut dinlendirme, amaçlı hareket, araçsız hareket, araçlı hareket, sabit çevre donanımıyla, sabit oyun donanımıyla hareket, top oyunu, taklit ve rol oyunları, temel malzemelerle aktivite, hayvanlar ve bitkilerle oyun, saldırı oyunlarıdır. Bu aktiviteler oyun donanımı ve oyun alanı tasarımıyla azalmakta ya da çoğalabilmektedir (Yılmaz ve Bulut, 2003). Menino'nun (2000) da belirtildiği gibi okul bahçeleri koşulları ne olursa olsun toplumun sağlık göstergesi olarak nitelendirilmektedir (Algan ve Uslu, 2009).

Okul bahçelerinin, çocuk gelişim ve eğitime sağladığı katkılar, dünyanın çeşitli ülkelerindeki okul bahçesi tasarım ilkelerini etkilemiştir. Örneğin, öğrenci başına Bulgaristan'da 40 m<sup>2</sup>, Almanya'da 30 m<sup>2</sup>, İngiltere'de 25 m<sup>2</sup>, Polonya'da 16 m<sup>2</sup>, Fransa ve Çin'de de 15 m<sup>2</sup> parsel alanı düşmektedir (Özyaba ve Özyaba, 1998). Amerika Halk Sağlığı Derneği (American Public Health Association) öğrenci başına bina alanı dahil 20.24 m<sup>2</sup> alan ayrılmıştır (Yılmaz, 1995). Bu noktada belirtilmelidir ki, Avrupa ve ABD'de özellikle aşırı şehirleşme hareketlerinin görüldüğü alanlarda, okul bahçeleri kentsel açık ve yeşil alanlarla bağlantılı olarak planlanmaktadır (Kelkit ve Özel, 2003).

Türkiye'de eğitim tesislerinin özellikleri yasa ve yönetmeliklerle yönlendirilmektedir. Türkiye'deki imar planlama sürecinde ilköğretim okulları için uygulanacak alan büyüklüğü ve nüfus başına düşen standartlar, 3194 sayılı İmar Kanunu'na dayalı olarak çıkarılan "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik" hükümleri çerçevesinde belirlenmektedir. Buna göre ilkokullar ve ortaokullar için ayrı ayrı belirlenen minimum alan büyüklükleri, ilk ve ortaöğretimin 1997 yılında çıkarılan 4306 sayılı kanunla birleştirilmesinden sonra, ancak 2 Eylül 1999 tarihinde çıkarılan yönetmelik değişikliği ile yeniden belirlenmiştir. Buna göre imar planlarında önerilecek ilkokullar için minimum alan büyüklüğü 3500-5000 m<sup>2</sup>, ortaokullar için minimum alan büyüklüğü 5700-8800 m<sup>2</sup> iken, 2 Eylül 1999 tarihinde yapılan değişiklikle ilköğretim okulunun minimum alan büyüklüğü 8000-15000 m<sup>2</sup> olması hükmedilmiştir. Bunun yanında nüfus büyüklüğüne bakılmaksızın

herhangi bir kentin imar planında ilkokullar için nüfus başına 2.0 m<sup>2</sup>'lik bir alan ve ortaokullar için de 1.8 m<sup>2</sup>'lik bir alan standardı öngörülürken, yönetmelikte yapılan değişikliklerle, nüfusu 45000'e kadar olan kentlerde ilköğretim için 4 m<sup>2</sup>", nüfusu 45000'den fazla olan kentler için ise nüfus başına 4.5 m<sup>2</sup>'lik bir alan standardı öngörülmüştür. Değiştirilen yönetmelikte ayrıca ortaöğretim için de nüfusuna bakılmaksızın kişi başına 3 m<sup>2</sup>'lik bir alan standardı konmuştur. Eski ve yeni yönetmeliğin öngördüğü alan büyüklüğü ve standartlar Çizelge 1'de görülmektedir (Özyaba ve Özyaba, 1998).

1971 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluşturduğu "Temel Eğitim Çalışma Grubu", temel eğitime hizmet edecek ilköğretim tesisleri için 4500-6000 kişilik nüfusa 4500-6000 m<sup>2</sup> oyun alanını (5m<sup>2</sup>/öğrenci) ve 3000-4000 m<sup>2</sup> (gerekli tesisler) uygulama bahçesini yeterli görmüştür (Ersoy, 1994). 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 61. maddesinde okul binalarının sağlık, eğitim-öğretim ve ulaşım bakımından elverişli bir mahalde olması gerektiği; meyhane, kahvehane, kiraathane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler ile açık alkollü içki satılan yerlerin, okul binalarından kapıdan kapıya en az 100 metre uzaklıkta bulunması zorunluluğu; turizmin yoğun olduğu yörelerdeki okulların tatil olduğu dönemlerde yukarıda belirtilen işyerleri ile okullar arasında 100 metre şartı aranmadığı belirtmiştir (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961). İlköğretim kurumlarının devlet yolu, şehir ve kasabaların ana yolları ile ticari yollara bitişik olmaması ve öğrenci sayısı ile orantılı olarak bina dışında topluca tören yapılabilecek, çeşitli sportif etkinliklerin gerçekleştirilebileceği büyüklükte alan olması gerektiği hükmü yer almıştır (Ersoy 1994). Bu çalışmada, Düzce kentinde yer alan 29 adet okul bahçesinin, oyun alanı niteliği değerlendirilmiştir.

### Çizelge 1. İmar mevzuatında öngörülen eğitim alanı donatı standartları (Özyaba ve Özyaba, 1998)

<sup>1</sup>2.11.1985 gün ve 18916 Mükerrer no'lu Resmi Gazetede yayımlanan "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair

| Eğitim Alanı Türü | Nüfusa Bağlı Alan Standardı (m <sup>2</sup> /kişi) <sup>1</sup> | Nüfusa Bağlı Alan Standardı (m <sup>2</sup> /kişi) <sup>2</sup> |                      | En Az Alan Büyüklüğü (m <sup>2</sup> ) <sup>1</sup> | En Az Alan Büyüklüğü (m <sup>2</sup> ) <sup>2</sup> |
|-------------------|---|---|----------------------|---|---|
|                   |   | 45000 Kadar   | Nüfusa 45000 + Nüfus |   |   |
| İlkokul           | 2.0   | -   | -                    | 3500 – 5000   | -   |
| Ortaokul          | 1.8   | 3   | 3                    | 5700 – 8800   | -   |
| İlköğretim okulu  | -   | 4   | 4.5                  | -   | 8000-15000  |

Yönetmelik" değerleri.

<sup>2</sup>2.9.1999 tarihli ve 23804 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmelik değişiklikleri ile yeniden düzenlenen yönetmelik değerleri



**Çizelge 2.** Okullara ilişkin çeşitli bilgiler (Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2012)

| No | İlköğretim Okulları     | Bulunduğu Mahalle | Öğrenci sayısı | Bahçe Alanı (m <sup>2</sup> ) | Öğrenci Başına Düşen Bahçe Alanı (m <sup>2</sup> ) |
|----|-------------------------|-------------------|----------------|-------------------------------|--|
| 1  | Atatürk                 | Nusrettin         | 618            | 2144                          | 3.46   |
| 2  | Avni Akyol              | Aziziye           | 479            | 1103                          | 2.30   |
| 3  | Aziziye                 | Aziziye           | 429            | 1193                          | 2.78   |
| 4  | Azmimilli               | Azmimilli         | 1156           | 1800                          | 1.55   |
| 5  | Beyciler                | Beyciler          | 453            | 2951                          | 6.51   |
| 6  | Bilgi                   | Güzelbahçe        | 755            | 1317                          | 1.74   |
| 7  | Cumhuriyet              | Çamlievler        | 819            | 1317                          | 1.60   |
| 8  | Fatih                   | Fevzi Çakmak      | 277            | 784                           | 2.83   |
| 9  | Gazi Mustafa Kemal      | Demetevler        | 245            | 720                           | 2.93   |
| 10 | Hikmet Akın             | Hamidiye          | 893            | 1870                          | 2.09   |
| 11 | Hürriyet                | Bahçelievler      | 425            | 1317                          | 3.05   |
| 12 | Işık                    | Çay               | 458            | 1303                          | 2.84   |
| 13 | İrfan Öztürk            | Metek             | 290            | 736                           | 2.53   |
| 14 | İsmet Paşa              | Şerefiye          | 1336           | 651                           | 0.48   |
| 15 | Mehmet Akif Ersoy       | Metek             | 1186           | 9270                          | 7.81   |
| 16 | Mustafa Kemal           | Kültür            | 997            | 2352                          | 2,35   |
| 17 | Namık Kemal             | Kültür            | 1093           | 1587                          | 1.45   |
| 18 | Necmi Hoşver            | Çay               | 413            | 1676                          | 4.05   |
| 19 | Pakmaya                 | Dereli Tütüncü    | 289            | 1802                          | 6.23   |
| 20 | Rıza Malatyalı          | Ağaköy            | 544            | 816                           | 1.50   |
| 21 | Sancaklar               | Sancaklar         | 387            | 470                           | 1.21   |
| 22 | Şehit Teğmen Uğur Altan | Kara Hacı Musa    | 303            | 468                           | 1.54   |
| 23 | Uzun Mustafa            | Uzunmustafa       | 1944           | 2592                          | 1.33   |
| 24 | Yeni Mahalle            | Yeni Mahalle      | 405            | 660                           | 1.62   |
| 25 | Yeşil Tepe              | Yeşiltepe         | 467            | 1005                          | 2.15   |
| 26 | Yunus Emre              | Çay               | 596            | 1146                          | 1.92   |
| 27 | 100.Yıl                 | Karaca            | 456            | 744                           | 1.64   |
| 28 | 19 Mayıs                | Dereli Tütüncü    | 162            | 220                           | 1.35   |
| 29 | 23 Nisan                | Güzelbahçe        | 672            | 1317                          | 1.95   |

Okullardaki bahçe kullanımları incelendiğinde, tören alanı, spor alanları (basketbol, futbol ve voleybol), basket potasının yer aldığı serbest oyun alanı, amfi, spor alanı ve oturma alanı, ağaçlık alan dışında oyun alanı olarak değerlendirilebilecek yeşil alanlar ve otopark alanlarının bulunduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3). Okul bahçelerinin hepsinde tören alanı bulunmaktadır, genel olarak serbest oyun alanı olarak kullanılmaktadır. Çizelge 3’de, “\*” işareti ile belirlenen alanlar haricindeki kullanımlar, tören alanının ortak kullanımını ifade etmektedir. Tören alanları özellikle serbest oyun alanı, basketbol sahası, yer yer kullanılan banklarla oturma alanı olarak değerlendirilmektedir. Okul bahçelerindeki en önemli aktivite basketbol ve serbest oyun faaliyetleridir. Basketbol sahaları dışında tekli basketbol potaları olan tören alanları Çizelge 3’de verilmiştir. Ayrıca Çizelge 3’de verilen oturma alanı, bank dışında özellikle oturma alanı bulunan okulları; verilen yeşil alanlar ise ağaç dikim yerleri dışında yeşil alan olarak ayrılmış parselleri olan okulları ifade etmektedir.

### Çizelge 3. Okulların bahçe kullanımı

| Okullar                 | Bahçe kullanımı |    |    |    |    |   |    |    |   |
|-------------------------|-----------------|----|----|----|----|---|----|----|---|
|                         | Tö              | Bs | Fs | Vs | Po | A | Oa | Ya | O |
| Atatürk                 | +               | +  | -  | -  | +  | - | -  | +  | - |
| Avni Akyol              | +               | +  | -  | -  | +  | - | -  | -  | + |
| Aziziye                 | +               | +  | -  | -  | -  | - | +  | +  | - |
| Azmimilli               | +               | +  | -  | -  | -  | - | +  | -  | - |
| Beyciler                | +               | +  | +  | -  | -  | - | -  | +  | - |
| Bilgi                   | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | +  | - |
| Cumhuriyet              | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | -  | - |
| Fatih                   | +               | +  | -  | -  | -  | - | +  | +  | + |
| Gazi Mustafa Kemal      | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | -  | + |
| Hikmet Akın             | +               | -  | -  | -  | +  | - | -  | -  | + |
| Hürriyet                | +               | +  | -  | -  | +  | - | -  | -  | - |
| Işık                    | +               | +  | +  | -  | -  | - | +  | +  | - |
| İrfan Öztürk            | +               | -  | -  | -  | -  | - | -  | -  | - |
| İsmet Paşa              | +               | -  | -  | -  | +  | - | -  | -  | - |
| Mehmet Akif Ersoy       | +               | +  | +  | -  | -  | + | -  | -  | - |
| Mustafa Kemal           | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | -  | - |
| Namık Kemal             | +               | -  | -  | -  | +  | - | -  | -  | - |
| Necmi Hoşver            | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | -  | - |
| Pakmaya                 | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | -  | - |
| Rıza Malatyalı          | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | +  | - |
| Sancaklar               | +               | +  | -  | -  | -  | - | +  | +  | - |
| Şehit Teğmen Uğur Altan | +               | +  | +  | -  | +  | - | -  | -  | - |
| Uzun Mustafa            | +               | +  | -  | -  | +  | - | +  | +  | - |
| Yeni Mah.alle           | +               | +  | -  | +  | -  | - | -  | +  | + |
| Yeşil Tepe              | +               | +  | +  | -  | -  | - | +  | +  | + |
| Yunus Emre              | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | -  | - |
| 100.Yıl                 | +               | +  | -  | -  | +  | - | -  | -  | + |
| 19 Mayıs                | +               | -  | -  | -  | +  | - | -  | +  | - |
| 23 Nisan                | +               | +  | -  | -  | -  | - | -  | +  | - |

+ var -yok

\*Tören alanından ayrı bir alanda bulunan kullanımlar

Tö: Tören alanı, Ya: Yeşil Alan, Bs: Basketbol sahası, Fs: Futbol sahası, Vs: Voleybol sahası, Po: Basketbol potası, A: Amfi, Oa: Oturma alanı, O: Otopark.

Okul bahçelerindeki donatı elemanları incelendiğinde; bank, çöp kutusu, aydınlatma elemanı, pergola, kamerye, çeşme, çiçek kasası, merdiven ve rampalardaki korkulukların bulunduğu tespit edilmiştir. Bank ve çöp kutuları genellikle tören alanı çevresinde kullanılmıştır. Aydınlatma projektörlerle sağlanmıştır. Gölge amaçlı pergola ve kamerye kullanımı çok azdır. Bazı okullarda çiçek kasaları kullanılmıştır (Çizelge 4).

Okullarda yapılan gözlemlerde, okul binasına girişlerin merdivenlerle sağlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca engelli kullanımı için Atatürk, Avni Akyol, Aziziye, Bilgi, Cumhuriyet, Gazi Mustafa Kemal, Hikmet Akın, Hürriyet, Işık, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kemal, Namık Kemal, Rıza Malatyalı, Sancaklar ve Yeşil Tepe okulunda rampa bulunmaktadır. Rampa eğimleri özellikle tekerlekli sandalyelerin hareketi için uygundur. Ancak rampa genişliklerinin dar olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca tüm rampalarda güvenlik amacıyla korkuluk kullanılmıştır. Ancak 3 ve/veya daha az basamağı olan merdivenlerde korkuluk kullanılmamıştır.

**Çizelge 4.** Okul bahçelerinde kullanılan donatılar

| Okullar                 | Donatı elemanları |    |   |    |   |    |    |    |
|-------------------------|-------------------|----|---|----|---|----|----|----|
|                         | B                 | Çö | A | Pe | K | Çe | Çk | Ko |
| Atatürk                 | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | -  |
| Avni Akyol              | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | +  |
| Aziziye                 | +                 | +  | + | -  | - | -  | -  | -  |
| Azmimilli               | +                 | +  | + | -  | - | +  | +  | -  |
| Beyciler                | +                 | +  | + | -  | + | -  | -  | -  |
| Bilgi                   | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | +  |
| Cumhuriyet              | -                 | +  | + | -  | - | -  | -  | +  |
| Fatih                   | +                 | -  | - | -  | - | +  | -  | +  |
| Gazi Mustafa Kemal      | +                 | -  | - | -  | - | +  | -  | +  |
| Hikmet Akın             | +                 | +  | - | -  | - | +  | +  | -  |
| Hürriyet                | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | +  |
| Işık                    | +                 | +  | + | -  | - | +  | +  | +  |
| İrfan Öztürk            | +                 | +  | - | -  | - | -  | -  | +  |
| İsmet Paşa              | -                 | +  | + | -  | - | -  | -  | +  |
| Mehmet Akif Ersoy       | +                 | +  | + | -  | - | -  | -  | +  |
| Mustafa Kemal           | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | +  |
| Namık Kemal             | +                 | +  | + | -  | - | -  | -  | -  |
| Necmi Hoşver            | +                 | +  | - | -  | - | +  | -  | -  |
| Pakmaya                 | +                 | +  | + | -  | - | +  | +  | +  |
| Rıza Malatyalı          | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | -  |
| Sancaklar               | +                 | +  | - | -  | - | +  | -  | +  |
| Şehit Teğmen Uğur Altan | +                 | +  | + | +  | - | -  | -  | -  |
| Uzun Mustafa            | -                 | +  | + | -  | - | -  | +  | -  |
| Yeni Mahalle            | +                 | +  | - | -  | - | +  | -  | -  |
| Yeşil Tepe              | -                 | +  | + | -  | - | +  | -  | +  |
| Yunus Emre              | +                 | +  | + | -  | - | +  | +  | +  |
| 100.Yıl                 | +                 | +  | + | -  | - | +  | -  | +  |
| 19 Mayıs                | +                 | +  | - | -  | - | +  | +  | +  |
| 23 Nisan                | +                 | +  | - | -  | - | +  | -  | -  |

+ var- yok \*Tören alanından ayrı bir alanda bulun kullanımlar

S: Sınır, İ: İstinat duvarı, B: Bank, Çö: Çöp kutusu, A: Aydınlatma elemanı, Pe: Pergola, K: Kamerye, Çe:Çeşme, Çk: Çiçek kasası, Ko: Korkuluk.

Okul bahçelerinde kullanılan zemin döşemeleri incelendiğinde beton, beton plak taş, kilitli beton parke taş, tuğla ve asfaltın tören alanı, spor sahaları ve yaya yollarında kullanıldığı görülmüştür. Toprak ve çim ise yeşil alan niteliğindeki alanlarda bulunmaktadır. Ayrıca, bazı okullarda toprak alandaki drenaj problemini çözmek amacıyla zemine çakıl dökülmüştür (Çizelge 5).

Okul bahçeleri güvenlik amacıyla, 1m-2m arasında değişen duvarlarla çevrilmiştir. Duvarlar, beton, tel, veya beton+tel kafes şeklinde tasarlanmıştır. Duvarlar, üzerine çizilen resimlerle eğlenceli hale getirilmiştir. Gazi Mustafa Kemal, Hürriyet, Yeşiltepe ve 23 Nisan okullarında arazi formu sebebiyle, bahçe duvarlarının bir bölümü istinat duvarı şeklinde tasarlanmıştır.

Okul bahçelerindeki, yeşil alanlar incelendiğinde, genellikle okul binasının arka bahçesinin ya da eğimli alanların yeşil alana ayrıldığı görülmüştür. Bu alanlar ise çocukların

aktif oyun alanı değildir. Ayrıca yeşil alan niteliğinde, tören alanı çevresinde, ağaçlar ve çim ya da toprak örtüye sahip parseller (en az 2 m- en fazla 2, 5 m genişlik) bulunmaktadır. Çalışma alanındaki okullardan sadece 23 Nisan okulunda yeşil alan bulunmaktadır.

### Çizelge 5. Okul bahçelerinde zemin durumu

| Okullar                 | Zemin niteliği |     |    |    |   |    |   |   |
|-------------------------|----------------|-----|----|----|---|----|---|---|
|                         | Be             | Bpl | Kb | Tu | A | Ça | T | Ç |
| Atatürk                 | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | - |
| Avni Akyol              | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | - |
| Aziziye                 | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | + |
| Azmimilli               | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | - |
| Beyciler                | -              | -   | +  | -  | - | -  | - | + |
| Bilgi                   | -              | -   | +  | -  | - | -  | - | + |
| Cumhuriyet              | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | - |
| Fatih                   | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | + |
| Gazi Mustafa Kemal      | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | + |
| Hikmet Akın             | -              | -   | -  | -  | + | -  | + | + |
| Hürriyet                | +              | -   | -  | +  | - | -  | + | - |
| Işık                    | +              | -   | +  | -  | - | -  | + | + |
| İrfan Öztürk            | +              | -   | -  | -  | - | +  | + | - |
| İsmet Paşa              | -              | -   | -  | -  | + | -  | - | + |
| Mehmet Akif Ersoy       | -              | -   | +  | -  | - | -  | - | + |
| Mustafa Kemal           | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | + |
| Namık Kemal             | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | + |
| Necmi Hoşver            | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | + |
| Pakmaya                 | -              | -   | +  | -  | - | +  | - | + |
| Rıza Malatyalı          | +              | -   | -  | -  | - | +  | - | + |
| Sancaklar               | +              | -   | -  | -  | - | +  | - | + |
| Şehit Teğmen Uğur Altan | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | - |
| Uzun Mustafa            | +              | -   | +  | -  | - | -  | - | + |
| Yeni Mahalle            | +              | +   | -  | -  | - | -  | + | + |
| Yeşil Tepe              | -              | -   | +  | -  | - | -  | - | + |
| Yunus Emre              | +              | -   | +  | -  | - | -  | - | + |
| 100. Yıl                | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | - |
| 19 Mayıs                | +              | -   | -  | -  | - | -  | - | + |
| 23 Nisan                | +              | -   | -  | -  | - | -  | + | + |

+ var - yok

Be: Beton, Bpl: Beton plak taş, Kb: Kilitli beton parke taş, Tu: Tuğla, A: Asfalt, Ça: Çakıl, T: Toprak, Ç: Çim

Arazi gezileri kapsamında elde edilen gözlemler sonucunda çalışma alanına ilişkin mevcut durum aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

- Çocuk başına düşen yeşil alan miktarı 2,4 m<sup>2</sup>'den düşüktür.
- Oyun ve spor alanı büyüklüğü ve çeşitliliği azdır.
- Yaş gruplarına uygun oyun elemanı yetersizdir.
- Dinlenme, oturma amaçlı gölgelikli alanlar bulunmamaktadır.
- Tören alanları, serbest oyun alanı, basketbol sahası, oturma birimleri aynı mekânda yer almaktadır.
- Donatı elemanları yetersiz ve kalitesizdir (bank, çöp kutusu, çeşme, vb.).



- Özellikle yüksek bahçe duvarları hapisane hissi yaratmaktadır, ayrıca yüksekliği az bahçe duvarları ise çocuklar için oyun alanına dönüşerek risk faktörüne dönüşmektedir.
- Zemin malzemeleri kalitesiz ve güvensizdir.
- Zeminde drenaj sorunu bulunmaktadır. Drenaj sorununu çözmek için, özellikle tören alanında rögarlar ve drenaj olukları kullanılmıştır. Bu kullanımlar çocukların güvenliğini tehdit etmektedir.
- Yeşil alanlar ve toprak zeminlerde drenaj sorununu çözmek amacıyla zemine çakıl dökülmüştür.
- İstinat duvarları taşıdıkları yük sebebiyle, üzerinde gözlemlenen çatlaklarda göz önünde bulundurularak risk taşımaktadır. Ayrıca istinat duvarlarındaki barbakanlar, çocukların ilgisini çekerek, sağlığını tehdit edebilmektedir.
- Yükseltinin az olduğu bahçe duvarları çocukların oyun elemanına dönüşerek, çocukların güvenliğini tehdit etmektedir. Sadece tel çit olanlar ise küflenmiştir.
- Aydınlatma direklerinin zemin bağlantı sistemleri sağlam değildir. Ayrıca sigorta kutusu kapakları kolayca açılarak riskli bir duruma dönüşebilmektedir.
- Bazı okulların (Rıza Malatyalı, Necmi Hoşver) arka bahçeleri, eski kalorifer kazanı ve peteği, vb. malzemeler için depo olarak kullanılmaktadır. Bu alanlar, çocuklar için maceralı oyun alanına dönüşürken, güvenliklerini de tehdit etmektedir.
- Bazı okullarda otopark alanı okul bahçesi içinde yer almaktadır. Engelli kullanıcıları olarak sadece rampalar düşünülmüştür.
- Eğitimi destekleyecek tasarımlar bulunmamaktadır.
- Çalışma kapsamında yer alan okul bahçelerindeki alan kullanımları incelendiğinde, hemen hemen hepsinde tören alanı ve basketbol sahası bulunurken; çoğunda futbol ve voleybol sahası, oturma alanı, otopark, yeşil alan ve diğer alan kullanımlarının yeterince bulunmadığı gözlemlenmiştir.

#### 4. Sonuç ve Öneriler

Okul bahçeleri; sadece ders aralarında kullanılan oyun alanları değil, aynı zamanda eğitimin birer parçasıdır. Bu nedenle; planlanmaları, tasarlanmaları ve yönetimleri önemlidir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen okul bahçeleri göstermiştir ki, oyun alanı olarak yeterli büyüklüğe (en az 1,21 m<sup>2</sup>/kişi başı, en fazla 7,81 m<sup>2</sup>/kişi başı) sahip değildirler. Bu konuda Akdoğan (1972) öğrenci başına en fazla 25m<sup>2</sup> alanı, Kelkit ve Özel (2003) ise en az

5m<sup>2</sup> alanı önermektedir. Ayrıca okul bahçelerinde bank ve çöp kutusu dışındaki donatı elemanlarının yetersiz olduğu görülmüştür. Mevcut donatıların ise kalitesinin düşük olduğu görülmüştür. Donatı elemanlarının seçiminde yaş grupları ve ergonomik özelliklere de dikkat edilmemiştir. Sert zeminlerde ise çoğunlukla beton döşeme ve çim yüzeyler kullanıldığı, kimi yerlerde beton plak taş, kilitli beton parke taş, tuğla, asfalt, çakıl, toprak kullanıldığı gözlenmiştir. Okul bahçelerinin kullanım amacına göre, özellikle güvenliği sağlamak amacıyla zemin döşemesi seçimine dikkat edilmemiştir. Ayrıca bu kullanımlar, bilinçli bir tasarımın seçilen elemanları niteliği taşımamaktadır. Benzer durumlar, farklı okul bahçelerinde de dikkati çekmiştir. Örneğin, Yılmaz'ın (1995) Erzurum'da yaptığı çalışmada; okul bahçelerinde öğrenci başına düşen açık ve yeşil alanların oldukça yetersiz olduğunu ve bu alanların peyzaj planlaması yönünden de zayıf olduklarını belirtmiştir. Gül ve Küçük (2001)'ün Isparta'da yaptıkları çalışmada; özellikle okul bahçelerinin daha çok sert zeminlerle kaplı olduğunu ortaya koymuştur. Kelkit ve Özel'in (2003) Çanakkale'de yaptıkları çalışmada, okul bahçelerinin spor alanları, oturma mekânları, donatı elemanları, otoparkları ve yeşil alanları ile yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Algan ve Uslu (2009)'nun Adana'da yaptığı çalışmada; okul bahçelerinin alansal olarak yetersiz olmalarının yanı sıra, donatı elemanları, özel oyun alanları, dinlenme alanları ve oyun elemanlarının da yetersiz olduğunu belirtmiştir. Aksu ve ark. 'nın (2011) Trabzon'da yaptıkları çalışmada; okul bahçelerindeki donatı elemanlarının, fonksiyonel açıdan kısmen yeterli iken sayı ve estetik açısından yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Muhacir ve Özalp'in (2011) Artvin'de yaptıkları çalışmada; okul bahçelerinde yeşil alanların yetersiz olduğunu, zemin döşemelerine ilişkin malzeme seçimlerinin hatalı olduğunu, donatı elemanlarının hatalı kullanıldığını, çeşme dışında su ögesinin kullanılmadığını, bahçenin bir bölümünü otopark olarak kullandıklarını, kişi başına düşen alanın yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Özdemir ve Çorakçı'nın (2011) Ankara'da yaptıkları çalışmada; müdür, öğretmen ve öğrencilerin okul bahçelerinin sağlık, eğitim ve öğretime katkılarını yeterince bilinmediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca okul yönetiminin, bahçe kullanımına güvenlik nedeniyle sınırlama getirdiğini, öğrencilerin özgürce bu alanlarda hareket edemediğini vurgulamıştır. Özdemir'in (2011b) Bartın'da yaptığı çalışmada; incelenen okul bahçelerinin öğrencilerin sosyal öğrenme, hareket ve dinlenme gibi ihtiyaçlara cevap vermediğini ve okul bahçelerindeki düzenlemelerin büyük oranda benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca yapısal ve bitkisel tasarımların, donatı elemanı ve yeşil alanların yeterli olmadığı; tören alanlarının aynı zamanda basketbol ve futbol alanı olarak kullanıldığı; bahçe sınırları bitkilendirilmiş olsa da beton, asfalt ya da tozlu-çamurlu alanlardan oluştuğu ve bu alanların

eğitim-öğretim dışında otopark olarak kullanıldığı; arka bahçelerin çok kullanılmayan ve kullanımına izin verilmeyen alanlar olduğu vurgulanmıştır. Şişman ve Gültürk'ün (2011) Tekirdağ'da yaptıkları çalışmada; okul bahçesinin alansal, bitkisel materyal ve donatı elemanı bakımından yetersiz olduğunu belirlemişlerdir. Bu çalışmalar göstermektedir ki, Türkiye'deki okul bahçelerinin tasarımı oldukça önemli sorunlara sahiptir.

Çalışmada, yer alan okul bahçelerinin oyun alanı olarak yeterli hale getirilebilmeleri için aşağıdaki iyileştirmeler yapılabilir.

- Çevresinde boş arazi olan okulların bahçesi, genişletilmelidir. Ayrıca otopark ve depolama alanları öncelikle güvenlik amacıyla okul bahçesi dışına taşınmalıdır.
- Okul bahçelerindeki yeşil alan miktarları artırılmalı. Bu alanlarda kullanılan bitkiler Timur Pekin (2012)'nin de ifade ettiği gibi dikkatli seçilmelidir.
- Engelli tasarımlarına dikkat edilmelidir.
- Okul bahçeleri eğitim-öğretim dışında otopark olarak kullanılmamalıdır.
- Okul bahçeleri doğal ortamlara
- Fonksiyonel ve estetik açıdan daha kaliteli, sayıca yeterli donatı elemanı (bank, pergola, kameriye, çöp kutusu, korkuluk, aydınlatma elemanı, vb.) kullanılmalıdır.
- Tören alanı çevresindeki banklar kaldırılmalı, bu alanlarda pergola, kameriye, ağaç, vb. gölge elemanları kullanılmamalıdır.
- Eğitime destek olacak, çocukların doğayla etkileşimini artırarak doğa bilincini geliştirecek alanlar (botanik ve zooloji bahçeleri vb.) tasarlanmalıdır.
- Bireysel, grup ve takım oyunlarının (spor alanları dışında) oynanabileceği alanlar tasarlanmalıdır.
- Özellikle ilkokul öğrencileri için oyun elemanlarının bulunduğu alanlar tasarlanmalıdır.
- Spor alanlarının çeşidi artırılmalı ve tören alanının dışına taşınmalıdır. Bu alanlarla bütünleştirilmiş yürüyüş ve koşu parkurları tasarlanmalıdır.
- Gösteri alanları (amfi, vb.) tasarlanmalıdır.
- Zeminde, kullanım alanına uygun ve kaygan yüzeye sahip olmayan döşeme malzemeleri kullanılmalıdır.
- Drenaj sorunu çözümlenmeli, tören alanında yoğun olarak kullanılan rögar kapaklarının sayısı azaltılmalı, açık drenaj oluklarının üstü ızgara ile kapatılmalıdır.
- İstinat duvarları güçlendirilmeli ve bitkilerle daha estetik bir görüntüye kavuşturulmalıdır. Yapısal bahçe duvarları yerine, bitkisel çitler kullanılmalı ya da duvarlar

sarılcı bitkilerle kapatılarak doğal görünüm sağlanmalıdır.

- Özellikle aydınlatma direklerinin bağlantılar sağlamlaştırılmalıdır.
- Sigortakutuları çocukların ulaşamayacağı yüksekliğe alınmalıdır.

Okul bahçeleri, açık ve yeşil alan sistemlerinin önemli bir bileşenidir. Aynı zamanda eğlenme ve öğrenmenin bütünleştiği önemli mekânlardır. Bu nedenle planlama ve tasarıma ilişkin ilkeler peyzaj mimarı, mimar, şehir plancısı gibi disiplinlerin yanında öğretmen, pedagoğ, çocuk gelişim uzmanı, psikolog, vb. meslek disiplinleri tarafından katılımcı bir süreçle belirlenmelidir. Ayrıca planlama-tasarım süreçleri ve ilkeleri, yasa ve yönetmeliklerle taahhüt altına alınmalıdır. Okul bahçelerinin tasarımı, işin uzmanı olan peyzaj mimarları tarafından yapılmalıdır. Doğal peyzajlar Özgüner'in (2004) de ifade ettiği gibi insanların psikolojik ve fiziksel sağlığını olumlu etkilemektedir. Fjürtoft ve Sageie'nin (2000) bu bağlamda çocuklar üzerine yaptığı çalışmada, doğal peyzajlardaki oyun alanları çocukların gelişimi (örneğin motor) üzerine olumlu katkılar sağladığı deneysel olarak ortaya konulmuştur. Bu nedenle eğitim daha keyifli hale getirmek, hem de öğrencilerin doğayla bütünleşmesini sağlamak için okul bahçelerinin tasarımında doğayla uyum, ekolojik prensiplerin gözetilmesi çok önemlidir. Tasarım süreci Algan ve Uslu (2011), Özdemir'in (2011a) de ifade ettiği gibi çocuklarında sürece dahil olduğu bir katılımcı bir çalışmanın ürünü olmalıdır. Ayrıca okul bahçelerine ilişkin önemli diğer bir konu Karadağ ve ark. 'nın (2012) belirttiği oyun alanlarında kullanılacak donatı ve tüm oyun elemanlarının ergonomik olmasıdır. Bu durum çocuğun gelişimini çok farklı açılardan etkilemektedir. Verilen bu öneriler yeni yapılacak okul bahçeleri için daha kolay bu süreçtir. Bu durumda mevcut okul bahçeleri ise özellikle tasarım ilkeleri çerçevesinde, katılımcı değerlendirmeler ve öncelikler çerçevesinde etaplar/bölmeler halinde revize edilmelidir.

## Kaynaklar

- Akdoğan, G. (1972). *Beş Büyük şehirde çocuk oyun alanları, okul bahçeleri ve spor alanlarının yeterlilikleri ve planlama prensipleri üzerine bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 522, Ankara.
- Aksu, Ö.V., Demirel Ö. ve Bektaş, N. (2011). Trabzon kenti ilköğretim okul bahçelerinde donatı elemanları üzerine bir araştırma. *İnönü Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(3): 243-254.
- Algan, H. ve Uslu, C. (2011). İlköğretim okul bahçelerinin tasarlanmasına paydaş katılımı: adana örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2): 129-140. Antalya.

- Bulut, Z. ve Kılıçaslan, Ç. (2009). Çocuğa Özgüven Kazandırmada Önemli Bir İlke: Çocuk Oyun Alanlarında Güvenlik. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10 (1):78-85.
- Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü, (2012). *Düzce ilkokul ve ortaokul öğrenci sayıları raporu*, Düzce.
- Ersoy, M. (1994). *Kentsel alan kullanım normları*. ODTÜ Basım İşbirliği, Ankara.
- Fjortoft, I. & Sageie, J. (2000). The natural environment as a playground for children: landscape description and analyses of a natural landscape. *Landscape and Urban Planning*, 48 (1-2): 83-97.
- Gül, A. ve Küçük, V. (2001). Kentsel açık-yeşil alanlar ve Isparta kenti örneğinde irdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(2): 27-48.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu, (1961). Erişim Linki: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> Erişim Tarihi: 21.12.2021
- Karadağ, A. A., Korkut Sevim D. ve Kesim Akıncı, G. (2012). *Çocuk Oyun Alanları ve Elemanlarına İlişkin Ergonomik Kriterlerin Geliştirilmesi*. 18. Ulusal Ergonomi Kongresi Bildiri Kitabı (1): 103-110. Gaziantep Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü, Gaziantep.
- Kelkit, A. & Özel, E. (2003). A research on the determination of physical planning of school gardens in çanakkale city. *Journal of Applied Sciences*: 3(4): 240-246.
- Kutay Karaçor, E. L. (2012). *Kentsel peyzajda yaşam kalitesinin kentsel bellek ve yer kavramı ile etkileşimi: Düzce kent merkezi*, Doktora Tezi. Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Düzce.
- Muhacir Arslan, E. S. ve Özalp Yavuz A. (2011). Artvin kenti ilköğretim okul bahçelerinin nitelik ve niceliksel durumunun coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak belirlenmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12 (2):172-184.
- Özdemir, A. ve Çorakçı, M. (2011). Ankara okul bahçelerinin katılımcı yöntemle yenilenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40 (189): 7-20.

- Özdemir, A. (2011a). Okul bahçesi peyzaj tasarım anlayışındaki değişim ve bu değişimin uygulamaya yansımalarının Bartın kenti örneğinde irdelenmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 13 (19): 41-51.
- Özdemir, A. (2011b). Bir okul bahçesinin değişimi: Bartın Akpınar ilköğretim okulu peyzaj projesi. *İnönü Sanat ve Tasarım Dergisi*,1(3):267-276.
- Özgüner, H. (2004). Doğal peyzajın insanların psikolojik ve fiziksel sağlığı üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(2):97-107. Isparta.
- Özyaba, M. ve Özyaba, M. (1998). *İlköğretim okulları açık alan tasarım ilkeleri ve standartlarının tespiti: Trabzon'da bir örnek çalışma*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon.
- Şişman, E. E. ve Gültürk, P. 2011. İlköğretim okul bahçelerinin peyzaj planlama ve tasarım ilkeleri açısından incelenmesi: Tekirdağ örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(3):53-60. Tekirdağ.
- Timur Pekin, U. (2012). Planting Children's Playgrounds: Çankırı City Case. *Journal of Food, Agriculture & Environment*,10 (3&4 ): 977-9 81.
- Turgut, H. ve Yılmaz, S. (2010). *Ekolojik Temelli Çocuk Oyun Alanlarının Oluşturulması*. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiri Kitabı (4): 1618-1630. Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin.
- Türkan, E. E. (2009). *Balıkesir kenti çocuk oyun alanlarının irdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Türkan, E. E. ve Önder, S. (2011). Balıkesir Kenti Çocuk Oyun Alanlarının İrdelenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8 (3). Tekirdağ.
- Yılmaz, S. ve Bulut, Z. 2003. Kentsel mekânlarda çocuk oyun alanlarının yeri ve önemi. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı, 158. Ankara.
- Yılmaz, H. (1995). Erzurum Kenti Okul Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Yönünden İncelenmesi. *Atatürk Ziraat Fakültesi Dergisi*, 26(4): 537-547.
- Yılmaz, S. (2010). Çocuk oyun alanlarının ilköğretim çağındaki kullanıcılarca değerlendirilmesi ve tasarım ilkelerinin belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.